

СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ОКРЕМИХ ВИДІВ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Ходанович В.О.,

*доктор юридичних наук, старший дослідник,
Національна академія Служби безпеки України
ORCID: 0000-0002-0383-1788*

Колонюк В.В.,

*аспірант аспірантури і докторантури
Національної академії Служби безпеки України
ORCID: 0009-0008-5684-7442*

Ходанович В.О., Колонюк В.В. Сучасні можливості окремих видів судових експертиз у протидії злочинам проти інформаційної безпеки України.

У статті розглядаються сучасні можливості окремих видів судових експертиз у протидії злочинам, що посягають на інформаційну безпеку України. Звертається увага на необхідності захисту інформаційної структури держави, що покликана забезпечити захищеність і, як наслідок, сталість та стійкість основних сфер життєдіяльності, зокрема, державного і військового управління, економіки, науки, а також суспільної свідомості від небезпечних дестабілізуючих і руйнівних інформаційних впливів. Підкреслюється, що розповсюдження деструктивних матеріалів становить загрозу національним інтересам України, оскільки здатне спровокувати значні соціальні конфлікти в економічній, політичній, релігійній та інших сферах суспільного життя, а також посягнути на конституційний лад, територіальну цілісність і незалежність держави, національну свідомість її населення.

Окремо зазначається, що саме текст і невербальні компоненти екстремістських матеріалів є головним предметом дослідження і основним джерелом доказів за кримінальними провадженнями про злочини проти інформаційної безпеки України. Судовий експерт-лінгвіст встановлює, чи є в конкретному тексті власне заклики і яким є їхній зміст, спрямованість, який вони мають характер та на яку аудиторію розраховані тощо. До того ж, визначення смислової направленості спірного тексту є попередньою й обов'язковою умовою юридичної оцінки діяння як протиправного і це дає підстави для проведення досудового розслідування. Тлумачення й інтерпретація смислу усного висловлювання або письмового тексту потребує обов'язкового залучення спеціальних лінгвістичних знань не лише у випадках використання маніпулятивних прийомів мовленнєвого впливу на аудиторію, а й для виявлення рефлексованої аудиторією пропаганди, закликів до вчинення тих або інших дій, загроз і підбурювання, виправдання чи обґрунтування необхідності здійснення протиправної діяльності.

Висловлюється думка, що перед залученими до участі в досудовому розслідуванні експертами постає питання не лише встановлення змістового наповнення тексту, а й його спрямованості, використаних конкретних засобів впливу на читача або аудиторію з метою спонукання до певних протиправних і на шкоду інтересам держави дій. Тобто вирішуються питання психологічного впливу шляхом оприлюднення закликів за допомогою мовленнєвих засобів. У статті звертається увага на доцільність саме комплексного психолого-лінгвістичного дослідження об'єктів комунікації. Підкреслюється, що в психолого-лінгвістичній експертизі необхідно формувати запитання до експерта так, щоб у ньому було відображено лінгвістичні та психологічні аспекти тих феноменів, котрі у праві мають назву, яка передається в словесній формі і певним чином. Окремо зазначається, що експертний висновок як лінгвістичної, так і психолого-лінгвістичної експертизи в жодному разі не повинен містити в собі юридичної оцінки, котру вправі давати лише орган досудового розслідування, сторона захисту та суд.

Ключові слова: інформаційна безпека; злочини проти інформаційної безпеки держави, екстремізм, досудове розслідування, кримінальні провадження, експертні дослідження, висновок експерта.

Khodanovych V.O., Kolonyuk V.V. Current possibilities of certain types of forensic examinations in combating crimes against the information security of Ukraine.

The article examines the modern capabilities of certain types of forensic examinations in combating crimes that encroach on the information security of Ukraine. Attention is drawn to the need to protect the information structure of the state, which is designed to ensure security and, as a result, stability and stability of the main spheres of life, in particular, state and military administration, economy, science, as well as public consciousness from dangerous destabilizing and destructive informational influences. It is emphasized that the dissemination of destructive materials poses a threat to the national interests of Ukraine, as it can provoke significant social conflicts in the economic, political, religious and other spheres of public life, as well as encroach on the constitutional order, territorial integrity and independence of the state, and the national consciousness of its population.

It is noted separately that the text and non-verbal components of extremist materials are the main subject of research and the main source of evidence in criminal proceedings about crimes against the information security of Ukraine. A forensic linguist determines whether a specific text actually contains exhortations and what their content is, their direction, what their nature is and what audience they are intended for, etc. In addition, determining the semantic direction of the disputed text is a preliminary and mandatory condition for the legal assessment of the act as illegal and this provides grounds for conducting a pre-trial investigation. Interpretation and interpretation of the meaning of an oral statement or a written text requires the mandatory involvement of special linguistic knowledge not only in cases of using manipulative techniques of speech influence on the audience, but also to identify propaganda reflected by the audience, calls to commit certain actions, threats and incitement, justification or substantiation of the need to carry out illegal activity.

The opinion is expressed that before the experts involved in the pre-trial investigation, the question arises not only of establishing the content of the text, but also its direction, the used specific means of influencing the reader or the audience with the aim of inciting certain illegal actions that harm the interests of the state. That is, issues of psychological influence are resolved by publicizing appeals using speech media. The article draws attention to the expediency of a comprehensive psycho-linguistic study of communication objects. It is emphasized that in the psycholinguistic examination it is necessary to form questions to the expert in such a way that it reflects the linguistic and psychological aspects of those phenomena which in law have a name that is conveyed in verbal form and in a certain way. It is noted separately that the expert opinion of both linguistic and psycho-linguistic expertise should in no case contain a legal assessment, which can be exercised only by the pre-trial investigation body, the defense and the court.

Key words: information security; crimes against information security of the state, extremism, investigative activity, pre-trial investigation, criminal proceedings, expert research, expert opinion.

Постановка проблеми. У сучасних умовах економічного, політичного й соціального розвитку суспільства, оновлення державних і соціальних інститутів на фоні повномасштабної військової агресії з боку РФ й складних політичних процесів, які створюються недружніми країнами сусідньою нашою державою, зростає значення інформаційної складової національної безпеки України. На рівні суспільства й держави інформаційна безпека покликана забезпечити захищеність і, як наслідок, сталість та стійкість основних сфер життєдіяльності, зокрема, державного й військового управління, економіки, науки, а також суспільної свідомості від небезпечних дестабілізуючих і деструктивних інформаційних впливів. До державних інформаційних загроз відносять комп'ютерну злочинність та комп'ютерний тероризм і кібершпигунство, розголошення таємної чи конфіденційної інформації, яка є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства і держави, спроби маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації, поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, непокори тощо. З огляду на динаміку розвитку інформаційного суспільства та злочинного інструментарію, який використовується зловмисниками у цій сфері, Служба безпеки України постійно стикається з новими викликами,

вирішення яких залежить як від компетентності її співробітників, так і відповідних кроків законодавця у контексті створення реальних механізмів функціонування адекватних засобів протидії існуючим загрозам.

Безпосередніми завданнями досудового розслідування, провадження в якому розпочинається і здійснюється за фактами вчинення злочинів проти інформаційної безпеки держави, слід вважати швидке, повне та неупереджене встановлення наявності чи відсутності фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження й підлягають встановленню та доказуванню. Вирішення в ході досудового слідства зазначених завдань дозволяє прокурору й слідчому дійти висновків щодо наявності чи відсутності події кримінального правопорушення, про осіб, які причетні чи не причетні до його вчинення та прийняти на підставі сукупності достатніх і взаємопов'язаних доказів правильні процесуальні рішення про закриття кримінального провадження чи про повідомлення особі про підозру [1, с. 427].

Збирання й оцінка доказів для подальшого надання їх суду й правильної оцінки судом з метою прийняття законного і належним чином обґрунтованого рішення потребує наявності не лише належної професійної підготовки відповідних фахівців, а й регулярного оновлення знань слідчими, прокурорами, оперативними працівниками, спеціалістами, експертами. Особливістю експертного дослідження доказів, які збираються в рамках кримінального провадження злочинів проти інформаційної безпеки держави є те, що майже завжди для їх дослідження потрібно призначати комплексні судові експертизи, беручи до уваги не лише технічний, а й змістовний компонент та його спрямованість при використанні таких засобів злочинцями. Зокрема, це такі нові види судових експертиз, як комплексні комп'ютерно-технічна та лінгвістична, психолого-лінгвістична та ін.

У зв'язку із збільшенням кількості злочинів проти інформаційної безпеки України й необхідністю підвищення ефективності їх досудового розслідування актуальною проблемою постає виявлення й криміналістична оцінка різноманітних матеріалів, що розповсюджуються засобами масової комунікації, зокрема, й через Інтернет, а також агітаційних та пропагандистських матеріалів на предмет наявності в них ознак злочину.

Мета статті зумовлена необхідністю обґрунтування потреби використання спеціальних знань в галузі судової лінгвістичної, психолого-лінгвістичної експертизи для виявлення й досудового розслідування злочинів проти інформаційної безпеки України.

Стан опрацювання проблеми. Питання дослідження матеріалів, що пов'язані із розпалюванням ненависті і ворожнечі, навмисною дискредитацією органів державної влади, розповсюдженням брехливих під виглядом вірогідних повідомлень та ін. досліджували відомі фахівці в галузі криміналістики, теорії судової експертизи, оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності. Зокрема, ці питання стали предметом окремої уваги Л. Ажнюк, Ю. Бугайко, Т. Будко, В. Гапончук, І. Гори, К. Голобородьки, Н. Кондратенко, Т. Космеди, Ю. Прадіда, Л. Свиридової, Л. Федорової, А. Черняка, А. Ярош та багатьох інших вітчизняних науковців. Проте, не дивлячись на низку публікацій, присвячених даній темі, до даного часу ще не достатньо сформовано науково-методичний підхід до судово-експертного дослідження конфліктогенних та криміногенних текстів, які посягають на інформаційну безпеку держави. На практиці, дана ситуація призводить до того, що оперативні працівники, прокурори, слідчі, адвокати не знають, який вид експертних досліджень треба призначити, які питання поставити на вирішення експерту. Багато проблем пов'язано з оцінкою висновку експерта.

Виклад основного матеріалу. В інформаційну епоху словесні прояви (розповсюдження певних ідей) є не меншими, а часто більш суспільно небезпечними правопорушеннями ніж «традиційні». Два останні роки поспіль СБ України має справу з активізацією розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, насамперед рф, у кіберпросторі з активним використанням сучасних інформаційних технологій у війні проти нашої держави й фінансуванням терористичних угруповань, з інформаційними кібератаками на вищі державні органи, військові формування та об'єкти критичної інфраструктури. Водночас, доводиться констатувати й появу нових загроз у сфері державної безпеки. Це, насамперед, повномасштабне проведення спеціальних інформаційних та інформаційно-психологічних операцій (ІПСО), інших заходів, спрямованих на дискредитацію української влади, заперечення агресивної сутності дій супротивника й втягнення населення тимчасово окупованих територій до колабораційної діяльності, активне залучення з числа місцевих жителів джерел інформації, які використовуються окупантами для отримання ві-

домостей про місця розташування й маршрути пересування наших військових, рятувальних загонів і техніки, гуманітарні коридори та ін. [2, с. 22].

Особливе місце в системі доказування у кримінальних провадженнях злочинів проти інформаційної безпеки держави мають висновки експертів у галузі судової лінгвістичної, судової фonoскопичної, судової комп'ютерно-технічної експертизи та ін. Слід погодитися з думкою М.Г. Щербаківського, що відомості, які містяться у висновку експерта, можуть бути використані не тільки у кримінально-процесуальному (джерело доказів), а й у кримінально-правовому (джерело відомостей про об'єктивні й суб'єктивні ознаки злочину), криміналістичному (засіб перевірки версій, моделювання та реконструкцій, подолання протидії розслідуванню тощо), та кримінологічному (основа профілактичної роботи експерта) аспектах [3, с. 26].

Одним із видів експертних досліджень, які проводяться за кримінальними провадженнями зазначеної категорії, є лінгвістичні, предметом яких стає встановлення експертом на основі спеціальних знань фактичних даних, котрі мають значення для кримінального провадження, і можуть бути покладені в основу прийняття слідчим рішення щодо визнання або невизнання текстів екстремістськими матеріалами. Зокрема, це спрямованість тексту, комунікативна мета автора, мета самого тексту повідомлення, ознаки закликів до певних активних дій чи відмови від певної діяльності, пропаганди певних поглядів, призначення окремих компонентів тексту тощо.

За злочинами проти інформаційної безпеки держави, якщо об'єкт дослідження містить словесний компонент, доцільно призначати лінгвістичні або психолого-лінгвістичні експертизи, виходячи з конкретної слідчої ситуації. Лінгвістичних знань експерта достатньо для дослідження тексту, коли потрібне тлумачення його семантики, смислу, визначення форми представлення тексту, встановлення його смислової спрямованості. Психологічні знання потрібні для визначення впливу мовленнєвого твору на адресата. Об'єктом такого виду експертних досліджень буде мовленнєвий твір, зафіксований у текстовій чи аудіовізуальній формі на якому-небудь матеріальному носії та досліджуваний на предмет наявності або відсутності ознак екстремізму. Як зазначає А.М. Черняк, при перенесенні ознак злочину на метамову лінгвістичної семантики, виокремлюють дві особливі їх групи, котрі мають цікавити експерта і мають значення для правової оцінки досліджуваних фактів слідчим, прокурором, захисником, судом. Перша група – семантичні ознаки, оскільки текст із закликами до вчинення протиправних дій у прямій або побічній формі містить слова й твердження у певному контексті, що виражають погрози, пропаганду, приховану мотивацію тощо. Предметом дослідження під час семантико-текстуального аналізу є зміст повідомлення, а саме: зміст понять, лексичне значення слів або словосполучень, використаних в тих або інших текстах, їх стилістична забарвленість, смислове навантаження, характер інформації, що міститься в текстах, тобто вирішення питань мовленнєвого характеру, не пов'язаних із встановленням фактичних даних про автора (мовця), про його мовленнєву особистість. Інша група ознак – прагматичні, тобто встановлення мети, інтенції, реакції та ін. [4].

Спеціальні знання саме філологічної науки, лінгвістики можуть дати можливість не лише для первинної діагностики тексту на предмет наявності в ньому мовленнєвих деліктів, а й для їх інтерпретації, так само як і для встановлення авторства анонімних текстів екстремістської спрямованості. Саме лінгвістична експертиза як рід судової експертної діяльності покликана встановлювати усі необхідні обставини і факти, котрі мають значення доказів для правової кваліфікації тих або інших висловлювань як екстремістських матеріалів. Тлумачення та інтерпретація смислу усного висловлювання або письмового тексту потребує обов'язкового залучення спеціальних лінгвістичних знань не лише у випадках використання маніпулятивних прийомів мовленнєвого впливу на аудиторію, а й для виявлення пропаганди та агітації, закликів до вчинення тих або інших дій, погроз та ін.

Як слушно зазначає А.П. Загнітко, зміщення у лексографічному тлумаченні пропаганди відображає особливості в її функціональному статусі в сучасному суспільстві, привнесенні в пропагандистські ресурси різноманітних маніпулятивних практик, де визначальним постає або донести, пояснити, роз'яснити, а також зміцнити, закріпити, систематизувати суспільні ідеали як об'єднувальні значущі цінності спільноти (конструктивна функція пропаганди), або ж видозмінити, похитнути, розмити, знецінити певне уявлення в адресата, заступити наявні в його мовній свідомості образні, ціннісно-національні та культурно-історичні орієнтування на інші – ті, що постають актуальними для того, хто пропагує (деструктивна функція пропаганди). Ним правильно підкреслюється, що для судової лінгвістичної експертизи особливу увагу має адекватна оцінка

пропагандистських текстів через урахування: наявності ознак агресивності; фактичної конфліктогенності повідомлення; вияву ознак соціального насилля; ознак протистояння владі, а також спроб активного впливу на зміну громадянської позиції та ін. Новітні підходи в сучасній семантико-текстуальній експертизі пропагандистських текстів пов'язані насамперед: із необхідністю врахування підпорядкування окремого висловлення, цілісного тексту (у тому числі і використаного візуального компонента) конструктивним або деструктивних функціям; із простеженням внутрішньо-текстового навантаження маніпулятивних тактик, орієнтованих на викривлення, перекручування фактів; із встановленням тенденцій звернення до адресата та намаганням сформулювати в нього відчуття емоційно-експресивної тривоги, страху, розладу, недовіри, посилити відчуття розгубленості, невпевненості; із визначенням шляхів заступання національно-культурних цінностей вторинними, спекулятивними, такими, що порушують цілісну систему; із врахуванням ситуативно-комунікативних особливостей функціонування пропагандистського тексту, його присутності в соціально-мережевому просторі, зв'язку з іншими подібними утвореннями [5, с. 300, 302].

Сьогодні в практиці досудового розслідування злочинів проти інформаційної безпеки держави на основі вербальних текстів для встановлення різноманітних фактів, що мають значення доказів, використовуються спеціальні знання в галузі лінгвістики і психології. Психологія в системі мовленнєвої діяльності людини аналізує процеси зовнішнього (усного, писемного) і внутрішнього мовлення, вплив мовлення на свідомість, мету й мотиви мовленнєвої діяльності. Натомість лінгвістика досліджує об'єктивний зміст тексту писемномовленнєвого чи усного повідомлення та його окремих складових; відповідність писемномовленнєвого тексту певним стандартам стилістичного оформлення, логічної побудови; дискурсивну належність текстів усного мовлення тощо. Фахівцями експертної служби СБ України звертається увага на наявність проблеми ототожнення ініціатором (оперативним співробітником або слідчим) об'єктів дослідження психології та судової лінгвістики – окремих, хоча в деяких аспектах і споріднених галузей знань, та, як наслідок, на вирішення експерту семантико-текстуальної експертизи надаються питання, вирішення яких виходить за межі спеціальних знань лінгвіста та стосується сфери знань експерта-психолога [6, с. 268].

На наш погляд, для вирішення питань на межі перетинання експертного завдання лінгвістичної та психологічної експертиз доцільно призначати психолого-лінгвістичну експертизу. Специфіка такої експертизи полягає в її комплексності, в спрямованості її лінгвістичних та психологічних результатів на підвищення об'єктивності і всебічності вирішення юридично значущої проблеми, а отже, і в більшій доказуваності. Така експертиза призначається для дослідження усного і писемного мовлення, у процесі її проведення виявляють такі значущі для кримінального провадження характеристики як: вербальні й невербальні (для усного мовлення); семантико-граматичні (характер фраз, вибір слів й конструкцій, ступінь виразності, правильності, організованості тексту та ін.); категоріальні (стать, вік, соціальний статус, професія та ін.); прагматичні (мета, інтенція, реакція та ін.); патологічні (ознаки психічних захворювань та хворобливих станів психіки тощо).

Під час проведення судової психолого-лінгвістичної експертизи фахівці досліджують текст як явище мовленнєвої діяльності, як проекції психічного: мова як продукт певної психічної діяльності людини та мовленнєву діяльність як психічний процес. Автор повідомлення, оприлюднюючи матеріал, робить це для досягнення певного результату – вплинути на думку, поведінку, ставлення аудиторії до чогось або когось [7, с. 367].

Об'єктами комплексної психолого-лінгвістичної експертизи мовлення у кримінальних провадженнях за такими фактами кримінальної діяльності є мовленнєві акти, виражені в писемній або усній формі (висловлювання, фрази, виступи, звернення, промови, дописи, креалізовані та мультимодальні тексти та ін.), що містяться в засобах масової інформації, газетах, листівках, на телебаченні тощо.

Під час проведення комплексних психолого-лінгвістичних експертиз мовлення слід ставити на вирішення такі завдання як: надання тлумачення значенню й походженню слів, словосполучень, стійких фразеологічних виразів (ідіом), використаних в об'єкті; інтерпретування основного і додаткового значень ключових лексичних маркерів в аналізованому контексті; тлумачення об'єктивного змісту лексем і лексичних структур для визначення варіантів розуміння досліджуваних конструкцій (тобто аналізування дискурсу взагалі); визначення змістовної спрямованості, модальності, експресивності й емотивності мовленнєвого об'єкту; виявлення в наданому об'єкті формально-гра-

матичної характеристики, з'ясування специфіки використаних стилістичних засобів і прийомів; визначення адресатів, до яких звертається мовець; виокремлення лінгвістичних ознак пропаганди виправдовування, заперечення збройної агресії засобами лексико-понятійного тлумачення складників досліджуваного мовленнєвого об'єкту, визначаючи різновид пропаганди (за її наявності); визначення характеру інформації, зважаючи на критерій публічності [8, с. 92-93].

Проте, як правильно підкреслює Т.М. Єгорова, сучасні науково-методичні підходи до вирішення комплексних психолого-лінгвістичних експертиз перебувають на стадії розроблення і потребують удосконалення в бік чіткої алгоритмізації дій і розмежування компетенції експертів – лінгвіста і психолога. Інтеграційність застосування комплексного підходу під час дослідження мовленнєвих об'єктів простежується у тому, що після проведення лінгвістичного семантико-текстуального аналізу об'єкта відбувається його психологічне дослідження. За результатами лінгвістичного дослідження експерт-психолог вирішує завдання щодо комплексу вербальної і невербальної продукції в аспекті його впливу на сприймання трансльованої інформації, її деструктивного впливу на емоційну, когнітивну, мотиваційну сфери психіки, спонукання до певних дій [9, с. 39].

Фахівцями в галузі судово-психологічної експертизи зазначається, що кваліфіковане, фахове використання маніпулятивних технологій дозволяє противнику відкрито або імпліцитно (приховано) здійснювати пропаганду, спрямовану на поширення фактів, аргументів, чуток та інших відомостей для впливу на суспільну думку на користь військово-політичного керівництва РФ та їх структур, звертання до певної групи людей у формі відкритих або імпліцитних закликів, в яких у стислій формі висловлено провідну ідею, політичну вимогу, завдання або гасло розгорнути яку-небудь діяльність, певним чином поводити себе на користь протилежної сторони. Визначення ознак використання маніпулятивних технологій у мовленнєвій діяльності осіб, проти яких відкрито кримінальне провадження у звинуваченні в злочинах проти національної безпеки та пропаганди війни в умовах російської агресії проти держави Україна, є важливим та нелегким завданням експертів-психологів та лінгвістів [10, с. 683].

На нашу думку, в окремих випадках залучення експертів-психологів до проведення лінгвістичних експертиз дасть змогу збільшити повноту й об'єктивність здійснюваного дослідження. Окрім того, залучення експерта-психолога сприятиме виробленню чітких критеріїв з розмежування компетенцій експертів двох спеціальностей. Вітчизняна вчена Ю.І. Браїлко звертає увагу на те, що доцільність проведення комплексних психолого-лінгвістичних досліджень є виправданою з огляду на помітне збільшення можливостей кодування тексту, який публічно поширюють із метою мультимодального впливу на свідомість аудиторії, оскільки визначення смислового, експресивного навантаження мовленнєвого об'єкта часто потребує зважання на візуальний та/або акустичний контекст, що належить до компетенції експерта-психолога [11, с. 14]. Фахівцями в галузі психологічної експертизи звертається увага на те, що зайвими в лінгвістичних експертизах, виконуваних у межах кримінальних проваджень за ст. 109, 110, 111-1 КК України, є питання стосовно об'єктивного змісту висловлювань, тоді як під час виконання комплексних судових психолого-лінгвістичних експертиз воно необхідне, оскільки саме від визначеного експертом-лінгвістом змісту тексту відштовхується експерт-психолог, вирішуючи завдання психологічної частини дослідження [12, с. 95].

Окремої уваги потребує й розгляд в межах питань судово-лінгвістичної експертизи особливостей електронної комунікації у глобальній комп'ютерній мережі Інтернет. Інтернет, як особливе комунікаційне середовище і як така, що раніше не існувала сфера реалізації мови, привніс із собою нові способи спілкування, стереотипи мовленнєвої поведінки, нові форми існування мови. Необхідно зазначити, що мова Інтернету поєднує в собі ознаки як письмового, так і усного мовлення, а також має власні властивості, опосередковані комп'ютерним спілкуванням. Мова Інтернету є новим видом спілкування, новим типом дискурсу – усно-письмовим, оскільки основною формою існування комунікації в Інтернеті є письмова форма, проте усі канони письмового мовлення тут повсюдно порушуються і спілкування здебільшого носить неформальний характер. Також слід зазначити й такі особливості, котрі відрізняють мову Інтернету від писемного мовлення. Писемне мовлення зазвичай ретельно продумане, організоване, перевірене, зрозуміле. Що ж стосується електронних листів, то ситуація є двоякою. Окремі люди відправляють повідомлення без перевірки, не турбуючись про помилки у правописі, інші – навпаки, ретельно перевіряють тексти повідомлень. Така мова близька до традиційного письма тим, що в ньому відсутні поза-

мовні елементи, хоча веб-сторінки містять візуальні елементи, такі як фотографії, анімації та ін., що доповнює і допомагає зрозуміти текст.

Зарубіжний науковець Д. Крістал (D. Crystal) звертає увагу на те, що сутність цього виду комунікації можна представити у вигляді формули: усна форма мовлення + письмова форма мовлення + ознаки, опосередковані комп'ютером [13, с. 272]. На особливості Інтернет-дискурсу як виду комунікації вказує Я.Л. Вжеш, виокремлюючи такі його особливості: електронний сигнал як канал спілкування; віртуальність; віддаленість в просторі та часі; опосередкованість технічними засобами; передачу емоцій, почуттів за допомогою «смайликів»; комбінацію різних типів дискурсу; специфічну етику [14, с. 16]. Отже, електронні тексти відрізняються від інших й виявляють несталість та синхронність, оскільки доступні на багатьох комп'ютерах одночасно. Вони мають проникні кордони внаслідок можливості бути об'єднаним всередині інших текстів чи містити посилання на інші тексти. Ці особливості накладають відбиток на мовлення та разом з ознаками, властивими усній і письмовій формі мовлення, роблять мову Інтернету справжнім третім засобом спілкування. Предметом такого перспективного дослідження мають бути лінгвістичні релевантні особливості електронної комунікації на різноманітних мовних рівнях: морфологічному, лексичному, синтаксичному, текстовому, комунікативному.

На окрему увагу в аспекті використання спеціальних знань в галузі судової лінгвістичної експертизи заслуговує визначення кола завдань, які ставлять на вирішення експерта. Так, типовими завданнями, які зазвичай необхідно ставити на вирішення експерту-лінгвісту, можуть бути такі: виявлення висловлювань, що містять негативні оцінки якої-небудь соціальної групи; встановлення висловлювань ворожого, агресивного характеру стосовно осіб якої-небудь соціальної групи; виявлення висловлювань, які містять різку негативну оцінку чи виражають вороже ставлення до якої-небудь соціальної групи; діагностика висловлювань, які містять пропаганду; діагностика висловлювань, які містять позитивні оцінки, вихваляння геноциду, депортації, репресій стосовно українського народу; виявлення висловлювань, які обґрунтовують чи виправдовують війну, розв'язану РФ, або яких-небудь дій стосовно керівництва держави, окремих осіб та ін.

Отже, компетенція експерта-лінгвіста обмежена колом питань, для вирішення котрих, по-перше, потрібні спеціальні знання в галузі лінгвістики, по-друге, обсяг котрих обмежений встановленням обставин, що підлягають доказуванню за конкретним кримінальним провадженням. При постановці питань експерту, необхідно керуватися такими правилами: питання має бути поставлене таким чином, щоб його формулювання не припускало подвійного тлумачення; воно не повинно виходити за межі спеціальних знань експерта і відноситися до категорії правових.

Висновки. На даний час питання використання спеціальних знань в галузі лінгвістики, психології, криміналістики та ін. є актуальними з огляду на те, що кількість кримінальних проваджень про злочини проти інформаційної безпеки України постійно збільшується. Основні напрями подальшого розвитку лінгвістичних експертиз мають бути спрямовані на розроблення і впровадження у практику експертних методик з дослідження інформаційних загроз у Інтернет-середовищі електронної комунікації, комплексних психолінгвістичних експертиз.

У контексті вирішення проблеми боротьби зі злочинами проти інформаційної безпеки України як одного з важливих напрямів розвитку національної, державної безпеки дедалі все частіше йдеться про те, що на всіх стадіях кримінального процесу неможливо обійтися без залучення спеціальних знань, основною процесуальною формою використання яких є судова експертиза. Висновок судового експерта важко переоцінити, адже фактичні дані, що отримані шляхом експертного дослідження, не можуть бути відображені ні в якому іншому процесуальному документі, окрім висновку експерта. І хоча згідно з процесуальним законодавством експертний висновок не має жодних переваг перед іншими доказами і за загальним правилом має оцінюватися у сукупності з ними, роль його у встановленні фактичних даних, які мають значення для кримінального провадження про злочини проти інформаційної безпеки України, доволі значна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ходанович В.О. Аспекти досудового розслідування злочинів проти основ національної безпеки України. С. 426–429. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/3576f5dba505-4ace-bfb2-0d5304e1ad0f/contentc>.

2. Гора І.В., Колесник В.А. Актуальні питання криміналістичного забезпечення досудового розслідування злочинів проти інформаційної безпеки держави. *Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук.-метод. зб.* Київ: Вид-во Ліра-К., 2024. Вип. 69. DOI: 10.33994/kndise. С. 20–34.
3. Щербаковський М.Г. Напрями використання судових експертиз у кримінальному процесі. *Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук.-метод. зб. К., 2016.* Вип. 61. С. 24–30.
4. Черняк А.М. Використання спеціальних знань при дослідженні текстів із закликами до підриву конституційного ладу, порушення територіальної цілісності і недоторканості України. *Вісник кримінального судочинства.* 2022. № 3-4. С. 101–111. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.3-4/101>.
5. Загнітко А.П. Семантико-текстуальна експертиза сучасних пропагандистських текстів: новітні підходи. *Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук.-метод. зб.* Київ: Видавництво Ліра-К., 2024. Вип. 69. С. 298–305. DOI: 10.33994/kndise.2024.69.28.
6. Чечіль Ю.О., Сербіненко О.Л., Ярош А.О. Актуальність та проблемні питання проведення психологічної та семантико-текстуальної експертиз, що призначаються до експертних установ у рамках кримінальних проваджень щодо розслідування злочинів в умовах збройної агресії РФ. *Криміналістика та судова експертиза у XXI столітті: матеріали всеукр. наук.-практ. семінару (Київ, 30 травня 2024 р.)* Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2024. С. 267–272.
7. Ходанович В.О. Роль судово-авторознавчої та психолінгвістичної експертизи в доказуванні у кримінальних провадженнях про злочини екстремістської спрямованості. *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матер. Всеукр. наука-практ. інтернет конф.* Одеса: Юридична література, 2013. С. 366-367.
8. Ковкіна Є.В., Фесюнін В.М. Межі компетенції судових експертів у комплексній психолого-лінгвістичній експертизі мовлення. *Судова експертиза в контексті відновлення України. III Всеукраїнський форум судових експертів: Матер. III всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 9 червня 2023 р.).* Київ: Вид-во Ліра-К, 2023. С. 89–93.
9. Єгорова Т.М. Завдання психологічного дослідження у складі комплексної судової психолого-лінгвістичної експертизи у кримінальних провадженнях за фактами колабораційної діяльності. *Експертне забезпечення розслідування фактів колабораційної діяльності: мат-ли Міжнар. наук.-практ. кругл. столу (Київ, 23.06.2022).* Львів; Торунь, 2022. С. 37–42.
10. Литвиненко Е.С., Стромило А.П. Визначення ознак використання маніпулятивних технологій у мовленнєвій діяльності під експертних осіб у судових психолого-лінгвістичних експертизах у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти основ національної безпеки. *Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук.-метод. зб.* Київ: Вид-во Ліра-К., 2024. Вип. 69. С. 679–689. DOI: 10.33994/kndise.2024.69.28.
11. Браїлко Ю.І. Мультиmodalний текст як об'єкт судової експертизи в кримінальних провадженнях за фактами колабораційної діяльності. *Експертне забезпечення розслідування фактів колабораційної діяльності: мат-ли міжнар. наук.-практ. кругл. столу (Київ, 23.06.2022).* Львів; Торунь, 2022. С. 12–17.
12. Єгорова Т.М., Браїлко Ю.І., Кисла Н.В. Актуальні проблеми постановки завдань у судових лінгвістичних і комплексних психолого-лінгвістичних експертизах, призначених у кримінальних провадженнях щодо інформаційної безпеки держави. *Судова експертиза в контексті відновлення України. III Всеукраїнський форум судових експертів: Матер. III всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 9 червня 2023 р.);* Київ: Вид-во Ліра-К, 2023. С. 94–98.
13. Crystal D. *Language and the Internet.* Cambridge: University press, 2001. 272 p.
14. Вжещ Я.Л. Інтернет-дискурс: проблема визначення поняття, особливості структури. Київ: *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка.* 2012. № 14(249), С. 15–19.